

HACI İVAZ PAŞA

(ö. 831/1428)

Osmanlı veziri ve mimarı.

Tokat'ın Kazova (Kazâbâd) nahiyesinde doğdu. Ahî Bayezid b. İvaz Hüseyin'in oğlu olup künyesi İmâdüddin'dir. Çelebi Mehmed'in Amasya sancak beyliği zamanında ona intisap etti ve timarlı sipahilerinden oldu. 1402'de Ankara Savaşı'na katıldı. Timur tarafından esir alınan Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra şehzadeleri arasında başlayan taht mücadelelerinde Çelebi Mehmed'i destekledi. Bir ara Kazâbâd subaşılığı yaptı (1411-1412). Çelebi Mehmed'in Rumeli'de kardeşi Mûsâ ile mücadelesi sırasında Bursa subaşı, bazı kaynaklara göre ise muhafızı oldu. Bu esnada Bursa Kalesi'ni kuşatan, hatta bir rivayete göre Yıldırım Bayezid'in mezarını açtırıp cesedini yaktıran (Dukas, s. 174), fakat Çelebi Mehmed'in Şehzade Mûsâ meselesini hallettiğini duyunca şehri ateşe vererek kaçan Karamanoğlu Mehmed Bey'e karşı Bursa Kalesi'ni savundu (1414). Müdafaadaki başarısından dolayı önce Bursa valiliğine getirildi, ardından da vezirlik rütbesiyle taltif edilerek merkeze alındı.

Hacı İvaz Paşa'nın önemli bir hizmeti de Çelebi Sultan Mehmed'in ölümü üzerine, Amasya'da bulunan büyük oğlu Murad'ın (II. Murad) Edirne'ye gelinceye kadar geçen kırk günlük sürede bu padişahın ölümünün gizlenmesi sırasında oldu. Nitekim padişahın ağzından bir rivayete göre Karamanoğlu Mehmed, diğer bir rivayete göre ise İzmiroğlu Cüneyd üzerine sefer yapılacağını, bunun için ordunun Biga'da toplanması gerektiğini bildiren bir ferman yazdırmak suretiyle karışıklığı önledi (Âşıkpaşazâde, s. 94).

II. Murad'ın hükümdarlığı zamanında da vezir olarak devlet merkezinde bulunan İvaz Paşa, özellikle "Düzmece" laka-

byla anılan Şehzade Mustafa kuvvetlerini bölmek için önemli hizmetler gördü. Sultan Murad ile amcası Şehzade Mustafa kuvvetlerinin Ulubat nehrinin iki yakasında karşı karşıya geldiği esnada buradaki köprüyü yıktırıp emrindeki askerlerle Gölbaşı mevkiini tutmak suretiyle bu kuvvetlerin Bursa'ya girmesini önledi. Fakat İvaz Paşa'nın bu sıradaki faaliyetleri daha ziyade siyasi ağırlıklı oldu. Nitekim Şehzade Mustafa'ya yazdığı bir mektupta ona olan sadakatinden bahsederek Rumeli beylerinin ve İzmiroğlu Cüneyd Bey'in kendisini terketmek üzere olduklarını bildirmek suretiyle onu tereddüde düşürürken Cüneyd Bey'e yazdığı diğer bir mektupta da soyu belirsiz birine vezir olmasının kendisine yakışmadığını, ondan ayrıldığı takdirde Aydın civarında hâkim olduğu eski yerlerin tekrar kendisine verileceğini vaad etti; bu arada eski beyliğinin yenilendiğine dair bir de berat gönderdi. Bu mektuplar bir yandan Şehzade Mustafa'yı telâş düşürürken bir yandan da Cüneyd Bey'in ondan ayrılarak adamlarıyla birlikte Aydın iline kaçmasına sebep oldu (Emecen, s. 122). Diğer taraftan eski akıncı beylerinden olan ve bir süreden beri Tokat'ta mahpus bulunan Mihaloğlu Mehmed Bey'in serbest bırakılarak bir gece Şehzade Mustafa ordusundaki Evrenos, Gümlü ve Turahan oğulları gibi ünlü akıncı beylerine Mustafa'nın düzmece olduğunu söylemesi, bu akıncı beylerinin topluca II. Murad tarafına geçmesine ve Mustafa'nın kaçmasına yol açtı. O sırada II. Murad tarafına geçen, fakat ihanetleri yüzünden ikinci vezir Çandarlı İbrâhim Paşa tarafından öldürtülmek istenen Rumeli beylerinin ve maiyetindeki akıncıların affedilmesini de İvaz Paşa sağladı.

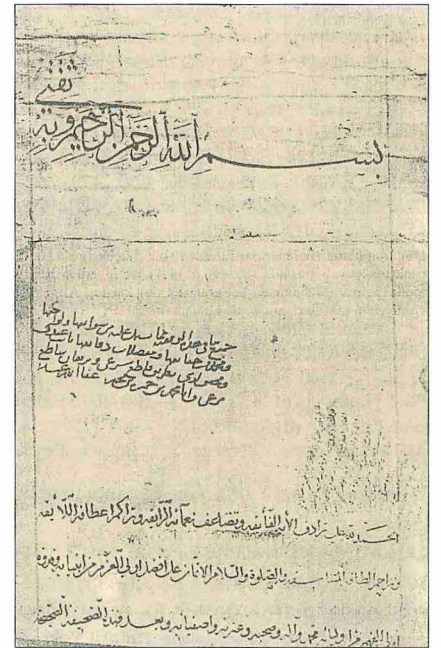
Veziîâzam Bayezid Paşa'nın Düzmece Mustafa tarafından öldürülmesinden sonra Çandarlı İbrâhim'in veziîâzamlığa getirilmesi üzerine (1421) İvaz Paşa da ikinci vezir oldu. Ancak nüfuz rekabeti sebebiyle Çandarlı ile arası açıldı. Devrin ünlü âlimi Molla Fenârî de Çandarlı tarafını tutuyordu (Mecdi, s. 51). Bir suikasta uğramaktan korkan Hacı İvaz Paşa kaftanının altında sürekli zırh bulundurmaya başladı. Divan toplantılarına bile zırhlı olarak gelmesi muhalifleri tarafından ordu ile gizli ilişkiler içinde bulunduğu, padişaha suikast yapacağı ve tahtı gasbedeceği şeklinde dedikodulara yol açtı. Bunun üzerine II. Murad İvaz Paşa'yı önce vezirlikten azletti, daha sonra da gözlerine mil çektirerek Edirne'den uzaklaştırdı (1424). Bursa'da mecburi ikamete tâbi tutulan Hacı

İvaz Paşa, bir veba salgını sırasında kardeşleri Hacı Şerefeddin Çırak ve Hacı Hayreddin Hızır ile birlikte 9 Zilkade 831 (20 Ağustos 1428) tarihinde vefat etti. Mezarı Bursa'da Pınarbaşı Kabristanı'nın Kuzgunluk tarafındadır.

Değerli bir devlet adamı olan Hacı İvaz Paşa aynı zamanda büyük bir mimardı. Diğer ülkelerden sanat ehlini Osmanlı ülkesine davet ederek özellikle çiniliğin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Âşıkpaşazâde "Âl-i Osman kapısında paşalarda çinilerle şölen onundur" demektedir (*Târih*, s. 190). İvaz Paşa'nın mimar olarak Çelebi Sultan Mehmed adına imzasını attığı eserler arasında Bursa'daki Yeşilcami Külüyesi ile Dimetoka'daki camisinden başka Ulubat nehri üzerinde yeniden yaptırılan köprü ve Edirne'de Acemi Oğlanları Kışlası olarak kullanılan saray zikredilebilir (Gökbilgin, s. 119). İvaz Paşa ayrıca Tunca nehrinden Edirne'ye su nakletmeyi planlayarak bunun için Deliklikaya mevkiinde kuyular açtırmışsa da bu çabası bir sonuç vermemiştir (Sehî, s. 58).

Hacı İvaz Paşa'nın Kazzâziye (İmâdiye) adıyla bilinen Bursa'daki medresesi XVI. yüzyıl boyunca 40 akçelik medreselerden olmuş, daha sonra 50'liye yükselmiştir. Bursa-İnegöl arasında hanı ve çeşmesi, İnegöl'de mektebi, Derekızık köyünde de

Hacı İvaz Paşa'nın Tokat Beyobası'ndaki mescid ve medresesine ait vakfiyesinin baş kısmı (Uzunçarşılı, TD, X/14 (1959), s. 50)

Hacı İvaz Paşa'nın Pınarbaşı Kabristanı'ndaki mezar taşı - Bursa

camisi olan İvaz Paşa'nın ayrıca Tokat'ta da camisi, medresesi ve mahallesi; Kazova'da mescidi, medresesi, zâviyesi ve hamamı bulunmaktadır. Bu medrese XVI. yüzyılda Sahn-ı Semân derecesinde idi. Hacı İvaz Paşa'nın bunlardan başka muhtemelen Edirne'de camisi, mahallesi ve sarayı vardı (Gökbilgin, s. 28, 119). İvaz Paşa inşa ettirdiği eserleri için dört vakfiye tertip ettirmiştir. Bunlardan ilk üçü Tokat'taki tesislerine, 1 Cemâziyelevvel 830 (28 Şubat 1427) tarihli dördüncü vakfiyesi ise Bursa ve civarındaki tesislerine aittir. Ayrıca her yıl Mekke ve Medine fakirlerine dağıtılmak üzere para da tahsis etmişti (Aşıkpaşazâde, s. 190).

Hacı İvaz Paşa'nın Bâli, Bekir, Mehmed, Mahmud ve Ahî Çelebi adlarında beş oğlu oldu. Bazı kaynaklarda *Vesiletü'n-necât* müellifi Süleyman Çelebi de İvaz Paşa'nın oğulları arasında zikredilmekteyse de (Latîfî, s. 245) bunun sağlam bir mesnedi yoktur. Oğullarından Ahî Çelebi'nin (ö. 1437) Atâi mahlasıyla şiirler yazdığı, Anadolu'da Türkçe gazellerle atasözü söyleme âdetini onun başlattığı kaynaklarda zikredilmektedir (Sehî, s. 58).

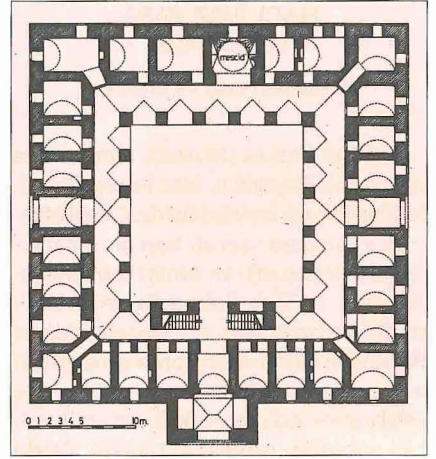
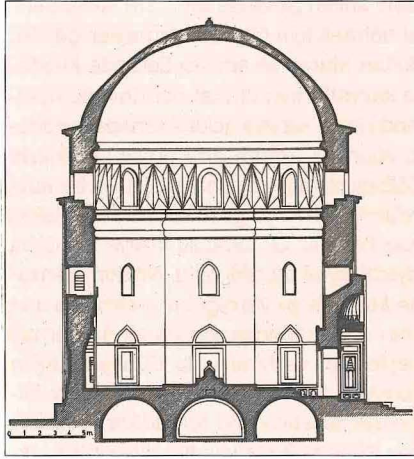
BİBLİYOGRAFYA:

VGMA, nr. 591, s. 191-195; *İstanbul'un Fetihinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler* (nşr. Osman Turan, Ankara 1984, s. 25; Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 174; Aşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 85, 94, 97-98, 103, 190; Oruç b. Âdil, *Tarih* (nşr. Atsız), İstanbul, ts., s. 72, 77, 79, 82; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), s. 519-523, 551, 557, 559-563, 576; Sehî, *Tezkire*, s. 58; Lutfî Paşa, *Tarih* (nşr. Âli Bey), İstanbul 1341, s. 68; Latîfî, *Tezkire*, s. 245-246; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 51; Hoca Sâdeddin, *Tacû't-tevârih*, I, 319, 346; Atâi, *Zeyli Şekâik*, tür.yer.; Solakzâde, *Tarih*, s. 125, 144, 150; Belîğ, *Hüdeve*, s. 64-65; Şeyhî, *Ve-kâyiü'l-fuzalâ*, I-III, tür.yer.; Hüseyin, *Bedâyi-ü'l-vekâyi'* (nşr. A. S. Tveritinovoy), Moskva 1961, vr. 144^{a-b}, 160^{a-b}, 162^b, 170^a, 191^a; Ayvan-sarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 156; Hammer (Atâ Bey), II, 175, 176; *Sicill-i Osmânî*, III, 606; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 277, 350, 374, 383-385, 397-398, 566-568; a.m.f., "Hacı İvaz Paşa'ya Dâir", *TD*, X/14 (1959), s. 25-58; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 28-29, 37, 119, 265; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 263-265, 566-567; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 123-127, 198; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1989, II, 663; Hasan Fehmi, "Sanat Tarihimize Ait Bazı Notlar", *TM*, II (1928), s. 398-401; Halim Bâki Kunter, "Kitâbelerimiz", *VD*, II (1974), s. 439-441; Feridun Emecen, "Cüneyd Bey", *DİA*, VIII, 122.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

□ MİMARİ. Hacı İvaz Paşa, siyasi şöhretinin yanında Osmanlı sanatına mimar-mühendis olarak da büyük emeği geçmişi önemli bir şahsiyettir. Çelebi Sultan

Yeşiltürbe'nin kesiti ile Hacı İvaz Paşa'nın Yeşilcami Külliyesi'ne vakif olarak inşa ettiği Geyve Hanı'nın planı

Mehmed devri ve kısmen de II. Murad dönemindeki imar faaliyetlerinin büyük bir bölümünü mütevellî sıfatıyla organize etmiş, birçok esere de imzasını atmıştır; ayrıca bazı eserlerin hem bânisi hem de mimarı olmuştur.

Hacı İvaz Paşa'nın bânisi, aynı zamanda mimarı olduğu anlaşılan ilk eser, onun Bursa'ya gelerek Osmanlı sarayının hizmetine girmeden önce Ankara'da bulunduğu yıllarda inşa ettiği Samanpazarı semtindeki mesciddir. Bu yapı İvaz Paşa'nın mimarlık alanındaki kabiliyetini ortaya koyduğu ilk örnek olduğu gibi, son cemaat mahallinde yer alan çiçek ve yaprak motifleriyle mescidin içinde duvarlara gömülü çini kâse ve tabaklar, sanatçının dekorasyona ve süslemeciliğe olan ilgisinin de ilk örnekleri sayılmaktadır (bk. HACI İVAZ MESCİDİ).

İvaz Paşa'nın Türk mimarlık tarihine geçen asıl faaliyetleri, 1402 yılından sonra ve özellikle Çelebi Sultan Mehmed dönemi eserlerinde kendini gösterir. Nitekim Bursa'yı kuşatan Karamanoğlu Mehmed Bey şehri ele geçirememesine rağmen büyük tahribata sebep olmuş, bu esnada Bursa muhafızı bulunan Hacı İvaz Paşa'nın şehri savunmada gösterdiği büyük gayretin yanı sıra daha sonra Bursa'nın imarı konusunda da etkin görev üstlenmiş, Çelebi Sultan Mehmed'in Bursa'daki imar faaliyetlerinde onun en büyük yardımcısı olmuştur. İvaz Paşa, devrin en önemli eseri olan Yeşilcami Külliyesi'nin hem inşaat mütevellisi hem de başmimarı olarak görünmektedir. Onun mimari ve dekorasyon yönünden tam bir şaheser

olarak tasarladığı bu yapılar topluluğunun gerçekleştirilmesi sırasında yalnız Osmanlı topraklarından değil İran'dan da kendi sahalarında en mahir sanatçı gruplarını Bursa'ya topladığı anlaşılmaktadır. Hacı İvaz Paşa, Yeşilcami'ye eklediği hünkâr mahfiliyle Osmanlı camii mimarisinde ancak XVII. yüzyılda ele alınacak olan hünkâr mahfili fikrinin de öncüsü olmuştur. Caminin mimari özelliklerinin yanında ona asıl şöhretini sağlayan çini kaplamaları, bir mimar olarak Hacı İvaz Paşa'nın dekorasyonla ileri seviyedeki ilgisini gösterir. Çinici ustalarının ve nakkaşların ortaya çıkardığı bu eserin asıl planlayıcısı Hacı İvaz Paşa'dır. Bu hususu, Yeşilcami'nin taç kapısının iki yanındaki nişlerin üzerinde yer alan kitâbeye "râkımühû ve nazımühû ve mukanninü kavânînihî" şeklinde kaydetmiştir. Hacı İvaz Paşa'nın bu külliye bünyesinde inşa ettiği ikinci yapı, Osmanlı türbe mimarisinin bir şaheseri olarak tanınan Çelebi Sultan Mehmed'e ait Yeşiltürbe'dir. Yapının zengin süslemeli ve geometrik geçmeli kapı kanatlarının üstünde yer alan beş satırlık kitâbedeki "bi-ışâreti vezîri sâhibi't-tedbir Hacı İvâz İbn Ahî Bâyezîd" ibaresi, yapının paşanın planlaması doğrultusunda inşa edildiğini göstermektedir (geniş bilgi için bk. YEŞİLCA-MÎ KÜLLİYESİ [Bursa]).

Hacı İvaz Paşa'nın inşa ettiği önemli bir yapı da büyük bir avlu etrafında iki katlı ve seksen bir odalı İpek Hanı'dır. Ayrıca kendi mülkü olan bir arazi üzerinde, yapım masraflarını bizzat karşılayarak Bursa'nın Demirkapı semtinde Geyve Hanı'nı inşa etmiş ve Yeşilcami Külliyesi'nin vakfı ola-